

ФАРМІРАВАННЕ КЛЮЧАВЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ Ў ПРАЦЭСЕ НАВУЧАННЯ ГІСТОРЫІ Ў ШКОЛЕ

І. І. Багдановіч, г. Мінск

Мадэрнізацыя сучаснай сістэмы школьнай адукацыі ў РБ прадугледжвае пераход на адукацыйныя стандарты новага пакалення, якія грунтуюцца на выкарыстанні кампетэнтнаснага падыходу ў арганізацыі працэсу навучання школьных прадметаў, у тым ліку і гісторыі. Дзеючыя адукацыйныя стандарты РБ па гісторыі ў якасці найважнейшых задач прадугледжваюць: фарміраваць інтэлектуальных якасцей асобы, неабходных для пераўтваральнай і творчай пазнаваўчай дзейнасці (на II ступені агульнай сярэдняй адукацыі) і стварэння ўмоў для самарэалізацыі і сацыялізацыі асобы (на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі) праз фарміраванне гатоўнасці вучняў да свядомага прафесійнага самавызначэння, далейшага працягу адукацыі і працоўнай дзейнасці [1, с.8]. Дасягненне гэтых задач магчымае толькі на аснове выкарыстання кампетэнтнаснага падыходу да навучання.

Паняцці “кампетэнтнасны падыход” і “кампетэнтнасць” атрымалі распаўсюджанне не так даўно (з сяр 90-х гадоў мінулага стагоддзя) ў сувязі з абмеркаваннем шляхоў далейшай мадэрнізацыі сістэмы адукацыі ва ўмовах пераходу чалавецтва да інфармацыйнага грамадства. Адзінага (усімі прызнанага) азначэння паняцця кампетэнтнасць няма. Найбольш удалым мы лічым азначэнне А.Я. Лебедзева: “кампетэнтнасць – здольнасць і гатоўнасць асобы да дзейнасці, заснаваная на ведах і вопыце набытым дзякуючы навучанню” [2, с.45]. Кампетэнтнасны падыход – гэта сукупнасць агульных прынцыпаў вызначэння мэт адукацыі, адбору яе зместу, арганізацыі адукацыйнага працэсу і ацэнкі адукацыйных вынікаў. Да ліку такіх прынцыпаў, на наш погляд, адносяцца наступныя палажэнні:

- сэнс адукацыі заключаецца ў развіцці ў навучэнцаў здольнасці самастойна вырашаць праблемы ў розных сферах і відах дзейнасці на аснове выкарыстання сацыяльнага вопыту, элементам якога з’яўляецца ўласны вопыт школьнікаў;

- змест адукацыі ўяўляе сабой дыдыктычна адаптаваны сацыяльны вопыт вырашэння пазнаваўчых, маральных, палітычных і іншых праблем;

- сэнс арганізацыі адукацыйнага працэсу заключаецца ў стварэнні ўмоў для фарміравання ў навучэнцаў вопыту самастойнага рашэння пазнаваўчых, камунікатыўных, арганізацыйных, маральных і іншых праблем, якія складаюць змест адукацыі;

- ацэнка адукацыйных вынікаў грунтуецца на аналізе ўзроўняў адукаванасці, якія дасягнутыя вучнямі на пэўным этапе навучання.

Мадэрнізацыя адукацыі, або забеспячэнне яе адпаведнасці запытам і магчымасцям грамадства, у той ці іншай меры ажыццяўляецца заўжды. Галоўнае, што ўплывае на сітуацыю ў сферы адукацыі гэта паскарэнне тэмпаў развіцця грамадства. Такім чынам, школа павінна рыхтаваць сваіх вучняў да жыцця, аб якім мала што ведае сама. Кампетэнтнасны падыход да вызначэння мэт школьнай адукацыі дае магчымасць дапасаваць чаканні настаўнікаў і навучэнцаў. Вызначэнне мэт школьнай адукацыі з пазіцыі кампетэнтнаснага падыходу азначае апісанне магчымасцей, якія могуць набыць школьнікі ў выніку адукацыйнай дзейнасці.

Настаўнікі гісторыі павінны сфарміраваць ў вучняў разуменне неабходнасці грамадска-адукацыйнага асяроддзя, авалодваць значным аб'ёмам гістарычнай інфармацыі, засвойваць паняццёвы апарат гістарычнай навукі, умець крытычна аналізаваць гістарычныя дакументы, будаваць гістарычную вертыкаль, фармуляваць уласныя думкі аб найважнейшых гістарычных падзеях, ведаць гістарыяграфію пытання.

У змест гістарычнай адукацыі павінны ўключацца толькі тыя веды, якія неабходныя для фарміравання ўменняў. Усе астатнія веды павінны разглядацца, як даведачныя і захоўвацца ў спецыяльных дапаможніках, даведніках, на адпаведных сайтах глабальнай сеткі Інтэрнет і г.д. У той жа час вучань павінен пры неабходнасці умець хутка і беспамылкова карыстацца гэтымі крыніцамі інфармацыі для вырашэння тых ці іншых вучэбных праблем. Калі параўноўваць традыцыйны, заснаваны на авалоданні ведамі, уменнямі і навыкамі, і кампетэнтнасны падыходы, то мы ўбачым, што яны вельмі блізкія адзін да аднаго, але першы абмяжоўваецца рамкамі прадметных ведаў, уменняў і навыкаў, а другі робіць акцэнт на прымяненні ведаў і ўменняў у пазаўрачковых і жыццевых сітуацыях.

Бясспрэчным плюсам укаранення кампетэнтнага падыходу ў адукацыйную сістэму адукацыі з'яўляецца тое, што ён дазваляе ў значнай ступені рэалізаваць асобна-арыентаваны, дзейнасны і практыка-арыентаваны падыходы ў адукацыйным працэсе, бо вылучэнне кампетэнцый у змесце вучэбных прадметаў вызначае арыентыры адбору тых ведаў і ўменняў, якія найбольш значымыя для фарміравання каштоўнасных арыентацый і будучь запатрабаванымі ў жыцці самага навучэнца. У такім выпадку ўкараненне кампетэнтнага падыходу можна разглядаць як важкі інструмент разгрузкі зместу адукацыі, адбору адпаведных ведаў і ўменняў.

Разам з тым, у межах вызначанай праблемы, можа аказацца негатыўнай спроба прадставіць змест агульнай сярэдняй адукацыі толькі ў выглядзе сістэмы кампетэнцый, якія вызначаны адукацыйнымі стандартамі. Падмена існуючай, гістарычна склаўшага зместу адукацыі “сістэмай кампетэнцый” фактычна азначала б ліквідацыю адукацыйнай сістэмы прадметнага зместу адукацыі, якая на працягу стагоддзяў зарэкамендавала сябе станоўча.

Сучасныя дзеці – гэта людзі новага інфармацыйнага грамадства. Ім патрэбны новыя ўменні і навыкі, якія адносяцца да работы з інфармацыяй. Да іх ліку найперш адносяцца ключавыя кампетэнцыі ў інтэлектуальнай, грамадзянска-прававой, камунікатыўнай і інфармацыйнай сферах. У філасофска-дыдактычнай літаратуры паняцце ключавых кампетэнцый вызначана Д.А. Івановым і А.В. Хутарскім. Яны лічаць, што ключавыя кампетэнцыі – гэта вызначаныя грамадствам, самай асобай здольнасці і ўменні, якія дапамагаюць чалавеку ў любой сітуацыі дасягнуць станоўчых вынікаў як ў асабістай так і ў прафесійнай сферах жыцця [3, с.15]. А. В. Хутарскі вылучыў наступныя групы ключавых кампетэнцый адукацыйнай адукацыі: 1) каштоўнасна-сэнсавыя; 2) агульнакультурныя; 3) вучэбна-пазнавальныя; 4) інфармацыйныя; 5) камунікатыўныя; 6) сацыяльна-працоўныя; 7) асобнага самаўдасканалення[4, с.59].

Ключавыя кампетэнцыі фарміруюцца толькі праз вопыт уласнай дзейнасці. Менавіта таму адукацыйнае асяроддзе павінна быць арганізаванае такім чынам, каб навучэнец аказаўся ў сітуацыях, якія садзейнічаюць фарміраванню ключавых

кампетэнцый. На наш погляд, самым эфектыўным сродкам і памочнікам ў гэтай справе з'яўляецца даследчы метада навучання. Пры выкананні любога вучэбнага праекта школьніку неабходна навучыцца вызначаць напрамкі сваіх дзеянняў і ўчынкаў (каштоўнасна-сэнсавая кампетэнцыя); працаваць ў камандзе, успрымаць і разумець пункт гледжання другога чалавека (агульнакультурная кампетэнцыя); самастойна знаходзіць матэрыял, які неабходны для работы, складаць план, ацэньваць і аналізаваць інфармацыю, рабіць высновы і вучыцца на ўласных памылках і памылках таварышаў (вучэбна-пазнавальная кампетэнцыя); ажыццяўляць пошук неабходнай інфармацыі, асвойваць сучасныя сродкі інфармацыі і інфармацыйныя тэхналогіі (інфармацыйная кампетэнцыя); вучыцца прадстаўляць сябе і сваю работу, адстойваць уласны пункт гледжання, весці дыскусію, пераконваць, задаваць пытанні (камунікатыўная кампетэнцыя); вучань, які выконвае работу над уласным праектам, вучыцца быць асобай, усведамляе неабходнасць і значнасць працы, якую ён выконвае (сацыяльна-працоўная кампетэнцыя і кампетэнцыя асобаснага самаўдасканалення).

У практыцы работы школ выпрацавана вялікая мноства прыёмаў фарміравання ключавых кампетэнцый. Спынімся на найбольш шырока выкарыстоўваемых. Для таго, каб паспяхова фарміраваць *каштоўнасна-сэнсавыя* кампетэнцыі неабходна імкнуцца, каб вучань выразна ўяўляў сабе, што і як ён вывучае сёння, на наступных занятках і якім чынам ён зможа выкарыстаць атрыманыя веды ў будучым жыцці.

Таму перад вивучэннем новай тэмы настаўнік павінен расказаць пра яе, а вучні сфармуляваць пытанні да яе зместу, якія пачыналіся б са слоў “навошта”, “як”, “чым”, “аб чым”. Далей разам з вучнямі ацэньваецца самае цікавае з прапанаваных пытанняў, пры гэтым неабходна імкнуцца да таго, каб ніводнае з іх не засталася без адказу. Калі час на ўроку не дазваляе адказаць на ўсе пытанні, то вучням прапануецца дома паразважаць над імі і на наступных уроках абавязкова вярнуцца да іх абмеркавання. Часам настаўнік даручае вучням самастойна, у якасці дамашняга задання, вивучыць параграф падручніка і скласці канспект параграфа. Гэта стымулюе да самастойнага грунтоўнага аналізу і абагульнення вучэбнага матэрыялу. У выніку вучні не толькі глыбока асэнсоўваюць вивучаемы матэрыял, але і вучацца выбіраць галоўнае, абгрунтоўваць яго важнасць не толькі для другіх, але, галоўнае, для сябе.

Фарміраванню каштоўнасна-сэнсавых кампетэнцый спрыяе ўдзел вучняў ў прадметных алімпіядах, якія ўключаюць у сябе нестандартныя заданні, а таксама пытанні, адказы на якія сустракаюцца ў прафесійным асяроддзі. Яны патрабуюць прымянення вучнямі прадметнай логікі, а не толькі матэрыялу са школьнага курса гісторыі і патрабуюць, часам, не толькі прадметных ведаў, але і практычнай кемлівасці і ўмення арыентавацца ў канкрэтных абставінах.

Настаўнікі ведаюць, што многія вучні, якія ўпэнена выкарыстоўваюць уменні на адных прадметах, не заўжды могуць карыстацца імі пры вивучэнні іншых дысцыплін. Для пераадолення гэтага бар'ера неабходна спецыяльная работа па фарміраванню *агульнакультурнай кампетэнцыі*. Перш за ўсе неабходна спецыяльная работа, у працэсе якой настаўнік дапамагае вучню зразумець задачу, вылучыць прадметную састаўляючую, паказаць прымяненне ўжо вядомых спосабаў у

новых сітуацыях. Асабліва гэта важна для фарміравання граматычна і лагічна правільнай мовы, якое дасягаецца праз выкарыстанне вусных заданняў на вымаўленне і ўжыванне тэрмінаў, імен, геаграфічных назваў і кантроль за правільнасцю вымаўлення. Эфектыўна практыкаваць для дамашняй работы выкананне тэкставых заданняў з іх паследуючым аналізам на ўроку, які пачынаецца з выкарыстання такіх выказаў: “ў параўнанні з...”, “у адрозненне ад...”, “у параўнанні з...”, “па-мойму...”, “гэта мае адносіны да...”, “я не згодны з...”, “я аддаю перавагу...” і г.д.

Пры фарміраванні *вучэбна-пазнавальнай кампетэнцыі* асабліва эфектыўным з’яўляецца рашэнне нестандартных, займальных, гістарычных задач, а таксама праблемнае ізлажэнне новай тэмы, стварэнне праблемных сітуацый і іх вырашэнне шляхам правядзення мінідаследаванняў у тым ліку на аснове выкарыстання пісьмовых і іншых гістарычных крыніц. Пералічаныя прыемы вучэбнай работы выходзяць і развіваюць творчыя здольнасці школьнікаў. Пры азнаямленні вучняў з новымі гістарычнымі паняццямі, пры іх азначэнні веды не паведамляюцца ў гатовым выглядзе – самі вучні пабуджаюцца да аналізу і абагульнення фактаў, да іх параўнання, супастаўлення і супастаўлення.

Для развіцця *інфармацыйнай кампетэнцыі* настаўнік гісторыі можа выкарыстаць такія прыемы работы: 1) пры вывучэнні новых тэрмінаў вучні з дапамогай тлумачальнага слоўніка раскрываюць розныя значэнні паняцця ў залежнасці ад сферы яго выкарыстання (у матэматыцы модуль – гэта..., у будаўніцтве модуль – гэта ..., у касманаўтыцы модуль – гэта... і г.д.); 2) падрыхтоўка вучнямі ўласных мультымедычных прэзентацый на аснове розных крыніц ведаў, у тым ліку і Internet; 3) складанне тэставых канструкцый а таксама табліц, дыяграм, графікаў; 4) рашэнне задач прыкладнага характару, якое спрыяе назапашванню жыццёвага вопыту.

Да метадаў і прыёмаў фарміравання *камунікатыўнай кампетэнцыі* можна аднесці: вуснае рэцэнзаванне адказаў у час праверкі дамашняга задання; выкарыстанне тэставых канструкцый са свабоднымі адказамі; работа ў групах; здача вусных залікаў і г.д.

Найлепшаму развіццю *сацыяльна-працоўнай кампетэнцыі* садзейнічае выкананне разнастайных кантрольных работ, у тым ліку з выкарыстаннем тэставых канструкцый; заданні сацыяльна-працоўнага характару; правядзенне вучнёўскіх навуковых даследаванняў і г.д.

Развіццю кампетэнцыі *асобаснага самаўдасканалення* на ўроках гісторыі спрыяе: рашэнне задач з “лішнімі дадзенымі”, выкананне заданняў на развіцце самакантролю і, перш за ўсе, на самаправерку выкананых заданняў. Гэта патрабуе ад вучня настойлівасці і пэўных валявых намаганняў і спрыяе фарміраванню пачуцця адказнасці за вынікі сваёй дзейнасці.

Такім чынам, кампетэнтнасны падыход, які набірае сілу ў сучаснай школе, неабходна ўкараняць дыферэнцыравана, з улікам спецыфікі зместу асобных прадметаў. Разам з тым нельга забываць, што кожны са школьных прадметаў павінен садзейнічаць фарміраванню ўсіх азначаных вышэй ключавых кампетэнцый і спрыяць падрыхтоўцы людзей, якія трывала засвоілі асновы навук і ўмеюць

прымяніць атрыманыя веды ў кагнетыўнай дзейнасці і на практыцы ў паўсядзённым жыцці.

Літаратура і крыніцы

1. Образовательный стандарт учебного предмета “Всемирная история. История Беларуси // Гісторыя:праблемы выкладання. – 2009. – №7. – С. 7 – 12.
2. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С. 44 – 54.
3. Иванов Д. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании / Д. Иванов. – М.: Чистые пруды, 2007. – 67с.
4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2005 – №2. – С.58-64.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ